

Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációs tendenciája, felnőttképzési igényei Kárpátalján

Elemzésünk a kárpátaljai friss diplomás magyar fiatalok perspektíváit, terveit mutatja be.* Összesen huszonnégy, az Ungvári Állami Egyetemen és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán 2001–2006 között diplomát szerző fiatallal készítettünk interjút, emellett egy tíz főből álló fókuszcsoporthoz beszélgetést folytattunk.

A megkérdezettek többsége elsőgenerációs értelmiségi, mindössze a szülők egyharmadának van felsőfokú végzettsége. A második generációs értelmiségiekre az általunk megkérdezett friss diplomások esetében nem jellemző a családi minta követése, ez mindössze négy esetben fordult elő. Tanulmányaikat az érettségi megszerzéséig két választadó kivételével magyar nyelven végezték. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola végzősei magyarul szereztek képesítést, az Ungvári Nemzeti Egyetemen diplomázottak részben vagy teljesen ukránul folytatták tanulmányaikat. Az iskolaválasztást döntően nem a tudatos szakmaválasztás, nem a tipikus karrierépítés felé vezető úton történő első lépés megtétele határozta meg, a felsőoktatási intézménybe való felvételkor sokkal inkább a szülők szűkös anyagi lehetőségei és a nyelvi nehézségek a motiváló tényezők. A lakóhelyhez való közelség plusz terhet vett le a szülők válláról azáltal, hogy kisebb lett az útiköltség és nem kellett öt éven keresztül kollégiumi díjat vagy albérletet fizetni. Kisebbsúlytal jelentkezik, egy-egy esetben fordult elő az erős szülői behatás vagy a jó tanulmányi előmenetel, valamely tanulmányi versenyen elért első helyezése, amely megkönnyítette az egyetemi felvételt.

Kulturális erőforrásokban saját bevallásuk szerint nem bővelkednek, csupán kis részük jár el alkalmanként színházba, hangversenyre, akkor is jórészt azért, mert magyar nyelven van és ingyenes. Az általunk megkérdezett friss diplomások számára fő gazdasági erőforrást a fizetésük és a szülők anyagi támogatása, a szülői ház nyújtotta menedék jelenti. Az egyik beszélgetőtárs így fogalmaz, amiben interjúalanyaink többségének véleménye is jól tükröződik:

„... ha nem lennének a szüleim, nincsen egy biztos háttér, pl. nincs házunk, nincs mit ennünk, nem tudom, akkor nyilván ebből a 400 valamennyi hrvnyából (kb. 17 000 forint) nem tudnám magam fenntartani... Nem tudnék egy szobát sem bérelni magamnak... Hat év gürü, megfeszített tanulás után mennyire lehet azt elképzelni, hogy pl. egy fiatal pár kis gyerekekkel hogy tudnak megélni, érvényesülni, hogy tudnak lakást bérelni, enni, öltözködni...” (26 éves orvosnő).

Mindössze egy megkérdezett megfogalmazásában tükröződik teljes elégedettség:

„... meg vagyok elégedve tökéletesen a saját életszínvonalammal... Igen, mi úgy alakítjuk, hogy kényelmes legyen a számunkra...” (26 éves nő, magyar filológus).

Kapcsolati tőkájukat saját bevallásuk szerint az értelmiségi körökben alakították ki az egyetem éve alatt, illetve munkába állást követően.

* A tanulmány összehangolt kutatás keretében született más határon túli magyar közösségekkel (Vajdaság, Erdély, Felvidék), melynek közös szempontrendszerét az MTA Kisebbségkutató Intézete állította össze, az Apáczai Közalapítvány által támogatott projekt keretében.

A diploma megszerzése mellett a többség szerzett számítógépes ismereteket, ECDL bizonyítványt, ismer valamilyen idegen nyelvet és beszéli az államnyelvet legalább középfokon.

A kárpátaljai magyarság döntő többsége a magyar határ közelében, nagyjából az Ungvár, Császlóc, Csongor, Izsnyéte, Dercen, Beregújfalu, Salánk, Fancsika, Csepe, Feketeardó, Gyula által behatárolt területen él, illetve szigeteken és szórványokban, elsősorban a Felső-Tisza-vidéken. Akik Beregszász városában vagy a beregszászi járásban élnek, kevésbé érintkeznek mindennapjaik, magánéletük során a többségi nemzettel, ezekben a községekben a magyarok aránya nagyobb az ukrán nemzetiségűekénél. A munkácsi, ungvári és a szőlősi járásokban élő magyarok munkatársai, szomszédai ezáltal barátai is gyakrabban az államalkotó nemzet soraiból kerülnek ki, nyelvi nehézségeik ritkábban adódnak a kommunikáció során. Amikor azt szeretnénk volna megtudni frissdiplomásainktól, hogy kötik-e baráti, rokoni szálak a többségi nemzethez, akkor a válaszokban jól tükröződik az is, hogy Kárpátalján az ukránok és a magyar kisebbség között egyelőre, úgy tűnik, nincs vagy nem olyan kielezett a feszültség, hogy „magyar verésig” fajuljon, ahogyan arra volt már példa Erdélyben, Vajdaságban és a Felvidéken. Az ungvári egyetem végzősei tanulmányi éveik alatt szereztek ukrán barátokat, vannak munkatársaik, szomszédai, esetenként rokonaik.

Egy válaszadónk kivételével mindenki folytatott külföldi tanulmányokat, főleg rész-képzős tanulmányutak formájában, de volt, aki nyári egyetemeken, cserediákprogram keretében töltött néhány hónapot Magyarországon (Debrecenben, Budapesten). Mindkét angol nyelvszakos interjúalanyunk, mind az Ungvári Nemzeti Egyetem, mind a Kárpátaljai Magyar Főiskola végzőse részt vett angol nyelvterületen is egy rövid tanulmányúton, nyelvtudása tökéletesítése érdekében.

Kezdként elhelyezkedni nagyon nehéz, még akkor is, ha kiépített kapcsolati hálójával rendelkezik valaki. Azzal, hogy mit gondolnak interjúalanyaink a diplomájuk piaci értékéről, a későbbiekben foglalkozunk, a következőkben azt elemezzük, hogy mit gondolnak az általunk megkérdezett friss diplomások, mik a húzóágazatok, ki a sikeres ember, mely szakokat tekintik presztízsszaknak, s ezek függvényében hogyan látja, értékeli saját szakmai pályafutását.

Kárpátalján a mezőgazdaság befektetők hiányában ugyan nem a legkorszerűbb technikára alapoz, de a falusi lakosság számára kétségtelenül meghatározó ágazat. Perspektívát látnak az agronómusképzésben, mert nemcsak befektetőkből, hanem szakemberekből is hiány van. A legperspektivikusabb a természeti adottságok, a rekreációs erőforrások kihasználása lenne. A gyárak magánkézbe kerültek, precíziós műszergyártásra, gépkocsigyártásra specializálódtak, de fejlődő ágazatnak tekinthető az építőipar, élelmiszeripar, textilipar is.

„... ami van, az a mezőgazdaság, ami nem húzó ágazat, de egyértelműen meghatározó, mert nagyon sokan ebből élnek...” (31 éves tanítónő.)

„... a mezőgazdaság sajnos hanyatlóban van, nincsenek befektetők ebben az ágazatban. A legjövedelmezőbb húzóágazat a turizmus lehetne és természetesen az építészet, a mi cégünk is többnyire szanatóriumok felépítésének a kivitelezésével foglalkozik...”

„... a húzóágazatok a nyugati vállalatok, melyek ide kitelepülnek és általában a munkaerő alacsony bérszínvonala miatt vannak itt. Összeszerelő üzemek, rádiótechnika,

varrodák elég jó fizetést is adnak. Ipar területén azt hiszem most egy-két gépkocsigyár is nyílt Ungváron, még ezek lesznek húzóágazatok. A mezőgazdaság az pang, mert ugye a technika az nincs olyan szinten. Illetve az építőipar, ami 2–3 éve fellendült itt Kárpátalján, és megfigyelhető, hogy a Magyarországon dolgozott kőművesek hazajönnek, és itthon dolgoznak...” (28 éves férfi, angol-történelem szakos tanár).

„... van jövője a borászatnak, jól működik az élelmiszeripar, mert rengeteg a nyersanyag...” (24 éves nő, óvodapedagógus).

„... a keleti oldalra ez lesz az átvezető út... Jobban ki tudnánk használni, ha lennének megfelelő szakemberek, a főiskola már ezen is dolgozik, hiszen nagyon jó agronómusokat fog kinevelni. Én ebben látom a jövőt, a gazdasági részében a mezőgazdaság és a család körüli, háztáji gazdálkodásban, mivel az emberek nagy része ehhez maga is hozzá tud járulni, hogy maga maga megműveli ezeket a területeket...” (26 éves nő, angol-történelem szakos tanár).

„... ezek a cégek, mint például Csap mellett autóalkatrészek összeszerelésével foglalkozó vállalat, ezek a nagy beruházások. Gyorsan terjeszkednek, sok embernek adnak munkát, megélhetést...” (27 éves nő, történelem-politológia szakos).

Egyik válaszadó pesszimistán fogalmaz, amikor azt mondja a kétkező munkásnak könnyebb elhelyezkedni, mint a diplomásnak. Hangsúlyozza a pedagógus pálya alulfizettségét, leértékelődését, s azt hogy a tanári pályát csak hivatástudatból lehet végezni. Megfogalmazza az orvosok alulfizettségét is, de hozzáteszi, hogy ez nem olyan súlyos, hiszen a hálapénzekből meg tudnak élni. Interjúalanyunk a köztisztviselői állásokat látja leginkább megfizetett munkakörnek, ide sorolja életszínvonaluk alapján a politikusokat, polgármestereket, magánvállalkozókat. Vannak munkakörök, amelyek nem számítanak presztízsszakmának, ilyen például a benzinkutas, de a fizetés nagyobb, ezért válaszadóink is néha elbizonytalanodnak. Jogosan merül fel a kérdés: munkába állaskor a szakmát vagy az azzal járó bért tartjuk szem előtt, mikor fut be valaki karriert: ha valakinek jól fizető állása van, vagy ha erkölcsi megbecsülést kap munkája elvégzéséért?

„... látom, hogy a kollégák mennyit dolgoznak, mennyi papírmunkájuk van, mennyi baj van a gyerekekkel, mennyi baj van a szülőkkel, azt mondom, hogy egy normális eszű ember ilyen nem csinál, csak egy megszállott tanár, akinek tényleg ez a hivatása. A pedagógus pálya nagyon le van értékelve. Ha a fizetésből indulok ki, akkor az orvosokról is azt mondanám, hogy nagyon alul vannak fizetve, ha meg az ilyen csúszó pénzekre gondolok, akkor meg azt mondom, hogy nem baj, úgy is kijut nekik másból. Azt hiszem, a köztisztviselők azért elég sokat kaszálnak, már úgy ahhoz képest, de biztos meg is érdemlik....Az a baj, hogy nem igazán vagyok benne ezekben a dolgokban...Azt látom, hogy a környékünkön annak jó, aki nem dolgozik. Mindig azt mondtam, hogy én is elmegyek munkanélkülinek. Mert vesszük az osztálynaplót és nézzük, hogy a gyerekek hol dolgoznak a szülei, és azt látjuk, hogy azok a gyerekek élnek a legjobban, akiknek a szülei neve mellé az van írva, hogy nem dolgoznak..., csak azt nem tudom, hogyan csinálják... igazából kirívóan túlfizetett munkakör, vagy megbecsült munkakör nincsen, én nem látok ilyen... Akkor menjél vállalkozónak, legyél polgármester, legyél politikus, legyél képviselő..., ha összehasonlítom az életszínvonalukat az enyémmel, akkor nagyon úgy tűnik, hogy túl vannak fizetve...Tehát még mindig könnyebb elhelyezkedni kétkező munkásnak, mint egy diplomás embernek...” (28 éves nő, magyar filológus).

„... manapság eléggé felkapott a gazdálkodási és a tolmácsi, fordítói szakma. A tanár szerintem soha nem fog a presztízsszakmák közé tartozni...” (26 éves nő, angol-történelem szakos tanár).

„... benzinkúton jobban keresnek, tehát a presztízsszakma is olyan, hogy nem jár jó anyagi keresettel...” (26 éves nő, orvos).

„... presztízsz politikusnak lenni, gyárigazgatónak lenni, menő vállalkozónak lenni, aki biztos haszonnal bír. Talán még az is presztízsz, hogy egy éppen betelepülő régi cégnek egy fiók vállalatát vezetni, legyen az egy biztosító társaság, bank, erre is vannak jó példák. Talán vámosnak lenni az is presztízsz, de nagyon sokan lenézik őket amiatt, ahogy végzik a munkájukat, meg ahogy rákényszerítik őket, tehát lehet, hogy megélhetésből presztízsz, de az erkölcsi megbecsülést nem kapja meg mellé. Orvosnak lenni is nyilván presztízsz, akit nyilván elismernek, az meg tud élni egyrészt a diplomájából, másrészt pedig az emberek is biztos becsülik...” (31 éves nő, tanító).

„... nagyon király most a jogász meg az ügyvéd, ezek eszméletlen észbontók, el kell dobni magamat..., ha valaki politikus, jogász vagy ügyvéd, akkor jó...” (25 éves férfi, villamosmérnök).

Az információs társadalmat megelőző korszakban az egyházi előljárók, a tanítók voltak a tudomány művelői, kulturális tőkájukat gazdasági és kapcsolati tőkévé tudták konvertálni, erkölcsi megbecsülésük emiatt jelentős volt. Napjainkban a virtualitás kihívásai igazán realizálódni látszanak, megjelentek és széles körben elterjedtek az e-könyvtárak, tömegesedik az oktatás, a távoktatásban dolgozó tanári szerepek gyökeresen eltérnek a hagyományos tanító szerepkörétől, és már nem cseng idegenül a „hologram-tanár” kifejezés. A nehéz gazdasági helyzet miatt a tanárok, orvosok alulfizetettek vagy több hónapig nem kapnak fizetést, és benzinturizmussal egészítik ki bérüket. A jól fizető magas állami beosztásokban lévő tisztségviselők pedig hatalmuk gyakorlásakor elferdítik a valós helyzetet, a problémák megoldása pedig tettelegességgig fajul (lásd a híradásokat a parlamenti verekedésekről), mindez hozzájárult, hogy a szakmák erkölcsi megbecsülése eltűnt.

„... az a lényeg, hogy aki régen a kultúrában, újságnál dolgozott, a kultúrához és művelődéshez kapcsolódó munkát végzett, az nagy ember volt, de ez elmúlt, most aki sok pénzt keres, az irányítani tud az a presztízsz ember. Orvosok, természetesen szükség van az orvosokra, vámosok és a rendőrség, főleg a közlekedésrendészek, ezek szerintem toppon vannak...” (25 éves férfi, villamosmérnök).

„... szerintem most már minden szakmának eltűnt a becsülete, mert ugye államfők a parlamentben verekednek, az államfő hazudik, szerintem nem sok becsületet várhat az ember a feljebbvalóktól...” (30 éves férfi, matematikus).

„... a jogász, ügyvéd de köztük is csak az tud megélni, aki ért is hozzá. Az orvos is presztízsz szakma, de olyan jó orvosok itt Kárpátalján nem nagyon vannak. A jó orvosok, azok kitelepülnek. Itt figyelhető meg a legnagyobb kár a társadalomban, hogy olyanok is tudnak dolgozni orvosként, akik nem értenek hozzá, és közvetlenül kárt okoznak a lakosságnak...” (28 éves férfi, angol-történelem szakos tanár).

A felsőoktatás és karrier összefüggéseit vizsgálva először nézzük meg, hogyan ítélik meg diplomájuk értékét a megkérdezettek, mit gondolnak a tanulmányaik során szerzett hasznos ismeretekről, milyennek ítélik szakmai felkészültségüket, annak gyakorlati hasznosulását, milyen készségeket, ismereteket sajátítottak el a kötelező cur-

riculum mellett, kihasználták-e az intézmény által kínált nem formális képzési lehetőségeket, hogyan tudták a megszerzett tudást hasznosítani.

A megkérdezettek többsége diplomájának piaci értékével elégedett, azt az ukrán munkaerő-piacon piacképesnek tartja. Főleg az idegen nyelv-, orvosi-, mérnöki, matematika-informatika, a kétszakos képzéssel rendelkezők:

„... annak ellenére, hogy nagyon sok diák végez angol szakon, mégis angol tanárokból hiány van, úgyhogy egy angol szakos tanárnak az ungvári járásban nem nagy nehézséget okoz elhelyezkedni, ha itt igazán szeretne dolgozni...” (24 éves nő, angol szakos).

„... Ukrajnában bárhol elismerik, Szlovákiában úgyszintén elégedettek a mi specialistaikkal, csak pozitív visszajelzésekről hallottam, és Magyarországon is elismerik az Ungvári Egyetemen szerzett diplomát...” (22 éves férfi, építésmérnök).

„... olyan oktatást kapunk, ami számos helyen felhasználható... Kaptam egy ajánlatot Ausztráliában, amit sajnos le kellett mondanom...” (25 éves férfi, villamosmérnök).

„... mióta diplomás vagyok, mindig azt mondom az embereknek, nem hiszek a munkanélküliségben. Mindenkinek tudom ajánlani a főiskolát, ... mert főiskolai diplomájukkal mindenütt el tudnak helyezkedni. Mondom ezt azért, mert főiskolai diplomával rendelkezőként nagyon sok helyre felkértek dolgozni, nem tanárként, hanem egyéb állásokba, ügyintézőként, tolmácsként, stb. Tehát ezzel a diplomával igenis meg lehet felelni a piaci elvárásoknak...” (26 éves nő, angol-történelem szakos tanár).

„... jó, én legalábbis úgy tapasztaltam. Nagy plusz, hogy nemcsak magyar oklevél van, ahol munkát kerestem, eddig megkérdezték mindig, hogy ukrán nyelven van-e diplomám. Azt is, hogy akkreditálva van-e? Az is beszámít. Az hogy felsőfokú, nagyban segítséget nyújtott és hát úgy hallottam az utolsó napokon most mondták, hogy talán a fizetés is sokkal magasabb, mint azoknak, akiknek csak egy van...” (24 éves nő, óvodapedagógus).

Diplomájukat alacsony piaci értékűnek tartják azon fiatalok, akik azt a fizetésükhöz mérik. Például, egy felsőfokú végzettségű tanítónő és óvónő így gondolkodik:

„... tanítói diplomával mostanság nagyon nehéz állást kapni, a megélhetési minimumot meg lehet vele keresni, amiből viszont nem lehet megélni...” (31 éves nő, tanító).

„...ha a piaci értékét fizetésben mérem, akkor nem magas...” (25 éves nő, magyar filológus).

A legtöbben, azok közül, akik diplomájuk piaci értékének megítélését alacsonynak ítélték, az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar filológia szakán végeztek. Ennek oka lehet, hogy telítődött a pálya, de az is lehet, hogy egyszakos magyar nyelv és irodalom tanári diploma már nem piacképes. Átrendeződött Kárpátalján is a munkaerőpiac, ahogy egyik megkérdezett alanyunk mondta, már nem a kultúrában dolgozók számítanak a vezető értelmiségi rétegnek, mint a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején, hanem a business világból kerülnek ki. Több interjúalanyunk egybehangzó véleménye, hogy egyéb lehetőségek híján választották a magyar szakot érettségi után, hogy diplomát szerezzenek. Ez a kijelentés utal arra, hogy diploma nélkül már az ukrán munkaerőpiacon is nehéz elhelyezkedni, a felsőoktatási intézmények által küldött szakokra lebontott statisztikák szerint a magyarok csekély számban tanulnak az állami egyetemek Ukrajnában piacképesnek számító képzésein (jogi, közigazgatás, nemzetközi kapcsolatok, idegenforgalom, turizmus, banki menedzser, or-

vosi, fogorvosi stb.), így inkább első diplomájuk megszerzésének érdekében kihasználják minden kínálkozó lehetőséget.

„... itthon szerintem nincs értéke a diplomás embereknek. A magyar szakos diplomának nem igazán van értéke... Az osztályunk (egyetemi évfolyamáról beszél) háromnegyed része kint van Magyarországon...” (26 éves nő, magyar filológus).

„... a magyar, mivel egyszakos diploma, ezért nem sokat ér... Itthon szórványban ér többet, amint látom, a mi vidékünkön szerintem nagyon nagy a túlképzés. Nem egy olyan szakma az enyém, ami igazán sokat érne...” (28 éves nő, magyar filológus).

„... nagyon nehéz elhelyezkedni, nemcsak a magyar szakos diplomáról van szó, bármilyen diplomáról, de a magyar szakos diplomával még nehezebb. A legtöbben csak azért mennek el és szereznek diplomát, hogy legyen egy diplomájuk... nagyon sok magyar szakos van, iskolában nehezen tudnak elhelyezkedni és nem számít olyan menő diplomának, mint a jogi, meg kapcsolatok... Ennek ellenére minden évben sok felvételiző van, sokan felvételiznek magyar szakra, és ha jól tudom, most még a levelező is beindult, ami nem volt egy jó ideje...” (29 éves nő, magyar filológus).

„... Ungvári diplomával jelenleg elhelyezkedni Kárpátalján szerintem lehetetlen, tehát falusi tanárnak lehet el tudnék menni, ami engem, városi embert nem igazán elégít ki. Itt Ungváron filológusra már régen nincs szükség...” (26 éves férfi, magyar filológus).

Néhányan azok közül, akik Kárpátalján presztízis szaknak számított végzettséggel rendelkeznek, nem elégedettek diplomájuk piaci értékével helyben. Arra hívták fel figyelmünket, hogy mennyire viszonylagos bármely diploma piaci értékének megítélése, mennyire nem szabad általánosítanunk. Az egyik fiatalember, aki számítástechnikai végzettséggel rendelkezik, és el tudja tartani önmagát, családját, még fiatalon személygépkocsit is tudott magának venni, elégedetlenségének ad hangot, mert úgy gondolja, hogy ugyanezzel a tudással és energiával, sokkal jobban tudna boldogulni olyan régióban, ahol jobban értékelik megszerzett tudását, vagyis mintha még nem alakult volna ki a megfelelő piaca ennek a szakágnak a területen. Bár az adott kérdésben egy másik fiatalember véleménye szerint számítástechnikával jól meg lehet élni, akár úgy is, hogy Kárpátaljáról távmunkát vállalnak külföldön, s itt barátja példáját hozza fel, igaz, az illető diplomáját Magyarországon szerezte, és ott kialakult kapcsolatrendszerén keresztül jut távmunkához. A mérnöki-műszaki végzettségűek esetében is hasonló tapasztalatokat szerezünk. Bár végzettségükre, szakképesítésükre egyre nagyobb szükség lesz, mivel a különböző műszaki összeszerelő műhelyek (mobiltelefon, számítógép stb.) a környező európai országokból áttelepültek Ukrajnába. Esetükben a válaszok azt sugallják, hogy talán a felajánlott munkalehetőségeket nem tartják szellemileg kielégítőnek, bár anyagilag megfelelőek, de rutin feladatokat várnak el tőlük, és így a kreativitást hiányolják.

„... várostól függő, ugyanez a szakma Kijevben sokszor többet jövedelmezne, megkockáztatnám, hogy Magyarországon még többet, s nyugaton akár százszorosát, tehát erre az időre már nagyobb egzisztenciám lenne nyugaton ugyanezzel a szakmával...” (30 éves férfi, matematikus).

„... még itt Ukrajnában nem alakult ki az a léggör, ami tudná hasznosítani a matematika ismereteket. Nyugaton már majdnem minden cég alkalmaz matematikust, aki előre végez bizonyos kalkulálásokat, terveket, megtervezi a cége üzletpolitikáját, segít

a stratégia kidolgozásában. Nálunk még ilyen fejlettségi szinten nincsenek a vállalatok, így csak tanárként tud elhelyezkedni...” (26 éves férfi, matematikus).

A kárpátaljai kistérségek közötti különbségekre utalnak azok a vélemények, amelyek alapján, egyes helyeken bizonyos szakokból túlképzés mutatkozik, míg egy másik helyen ugyanilyen képzettségűekből hiány van. Érdekes módon még az olyan új szaknak számító képzések esetén is igaz, mint a politológia, amit az ungvári egyetemen alig néhány éve vezettek be, de már/vagy még az első végzősök sem tudtak szakmaikban elhelyezkedni. Az elhelyezkedési problémákat nem biztos, hogy a diplomák piaci értékében kell keresnünk, hanem talán abban, hogy a kárpátaljai lakosok a régióban kialakult gazdasági helyzet miatt jobban kötődnek lakhelyükhöz, mint a tőlünk nyugatabbra élők. A lakás megfizethetetlen luxusnak számít vidékünkön. Szolgálati lakásokat már nem biztosítanak, a lakáshitel konstrukciók még nem reálisak a kezdő fiatalok számára, az albérletek ára fizetésből nehezen fedezhető, olyan mértékben emelkedtek, így legtöbbször a magyar fiatalok közül lakhelyük környékén, mintegy ötven kilométeres körzetben igyekeznek munkát keresni, sőt már a pályaválasztásukat is a környéken fellelhető kínálathoz igazítják. A lakhatóság behatárolja a kárpátaljai magyar fiatalok munkaerőpiac mozgási lehetőségét, korlátozza a mobilitást.

„... a kereslettől és a falutól függ, mert itt nálunk az alsósokból van sok, más faluban pedig fonákul, alsós nincs, tehát gondolom, hogyha más földrajzi helyen más faluban lennék, akkor lehet, hogy nagyobb kereslet lenne...” (30 éves nő, tanító).

„... a politológiai diploma Ukrajnában még nagyon kezdő szinten van, viszont a környező országokban, kezdve Magyarországon is elég nagy az értéke...” (27 éves nő, történelem-politológia szakos).

Azt is megvizsgáltuk, hogy a fiatalok mennyire elégedettek szakmai felkészültségük szintjével. Egyöntetűen pozitívan nyilatkoznak mind az egyetem mind a főiskola volt végzősei az ott szerzett szaktárgyak előadásának színvonaláról, főleg az elméleti tárgyak terén. A politológia szakot végzett beszélgetőtársunk az egyedüli, aki úgy látja, hogy a beindított szak még kezdetleges szinten volt, így a tanár a diákkal együtt készült. Amiben szintén megegyezik a különböző egyetemet végzett fiatalok véleménye, hogy az alapos elméleti tudás mellett hiányoztak a gyakorlati alkalmazások. Ez vonatkozik a nyelvszakosokra, akik idegen nyelvből kevesellték a gyakorlati órák számát, illetve a nyelvtanuláshoz szükséges anyanyelvi környezet hiányát. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola végzőseinek a modern pedagógiai gyakorlati lehetőségekkel szemben volt hiányérzetük, ami arra hívja fel a figyelmet, hogy a gyakorló iskolákban kevés innovatív pedagógiai lehetőséggel élnek a pedagógusok. A műszaki, természettudományos képzettségük véleménye szerint az elavult technikai-laboratóriumi felszereltség hiányában főleg elméleti tárgyi tudást szereztek, de egyúttal fejlesztette kreativitásukat is. Többször szóvá tették, hogy sok időt és energiát fektettek az általános ismereti tárgyak elsajátításába. Ukrajnában ugyanis a felsőfokú képzés a 11 év után megszerzett érettségire épül, és az óratervek olyan kötelező általános ismereti tárgyakat tartalmaznak, amelyek a szélesebb látókört, az általános műveltséget biztosítanak a diákok számára, mint a politológia, pszichológia, filozófia, szociológia, közgazdaságtan, vallástörténet, esztétika. E tárgyak a felsőfokú tanulmányok első két évében a kötelező óraszám harmadát teszik ki, így lényegében csak

a harmadik tanévtől kezdenek a szaktárgyak elsajátításával foglalkozni a hallgatók. Az UNE magyar szakos hallgatói, de az orvosi és más szakra felvételt nyertek közül is páran, akik nem kellő szinten ismerték az oktatás nyelvét, az államnyelvet, úgy vélekedtek, hogy e tárgyak oktatása semmivel sem bővítette tudásukat, mivel nagy részüket nem is értették, csak arra koncentráltak, hogy a különböző kérdésekre bema-golt anyagból letegyék az előírt vizsgát, beszámolót.

„... a szaktantárgyak,... amelyeknél magyar nyelvű volt az oktatás, azokkal meg voltam elégedve. Azok az órák vagy azok a tantárgyak, amelyek ukrán nyelven folytak, azokkal nem igazán...” (26 éves nő, magyar filológus).

„... szerintem megfelelő. Feltételezzük, pl. Magyarországon, hogy biztosan nagyon jó háttérrel kapnak, jobbat, mint mi, mert ott a technikai adottságok meg anyagi hátterek mindenféleképpen biztosítottak, nálunk a kutatás az egyetemen nincs, mert nem tudják finanszírozni. Viszont, mint kémikusok jobban elboldogulunk... Igen, szóval így jobban az eszedre vagy támaszkodva meg a saját magad tudására kell hagyatkozz. Tehát nincs x számú diagnosztikai módszer, gépezet, ill. amely alá tudná támasztani diagnózisodat, tehát saját agyadra vagy utalva és sokszor az a legjobb, elő kell szedni a könyveket, internetet. Ha valami gyanú megfogalmazódik bennem, akkor saját magam kell, hogy utána járjak, illetőleg klinikai diagnózisokra kell, hogy rájőjjenek...” (26 éves nő, orvos).

„... szakmailag szerintem megfelelő volt, ami hiányosság volt, az angol nyelvnek a gyakorlatban való használat, illetve az államnyelvnek a hiánya...” (28 éves férfi, angol-történelem szakos tanár).

„... úgy gondolom, hogy magával a szakmai képzéssel nem volt gond, azzal volt gond, hogy nem adott egy pluszt, amit az ember elvárt volna, hogy az anyagon kívül legyen valami más, valami olyan, ami az embert elindítja a pályára...” (26 éves férfi, magyar filológus).

„... tulajdonképpen neki köszönhetem azt, hogy el tudtam helyezkedni, és úgy érzem, hogy olyan ismeretekkel rendelkezem, amelyekkel egyes kolléganőim nem rendelkeznek. Más a mentalitásuk és másképpen viszonyulnak a dolgokhoz. Mint például, hogyan kell a gyereket beszoktatni az óvodába, hogyan írjuk a tantervet, úgy érzem, hogy az a jobb, amit a főiskolán tanítanak...” (24 éves nő, óvodapedagógus).

„... nálunk az egyetemen nagyon régi a felszerelés és ritkán van arra lehetőségünk, hogy valóban a legmodernebb és legfrissebb irodalomhoz, már ami tudományos szinten, gondolom azt, hozzá jussunk, de a tanárok is, meg a diákok is igyekszünk mindig beszerezni, és ha csak lehet a legfrissebb irodalmat, hogy minél újabb tankönyvekből tanuljunk...” (24 éves nő, angol szakos).

„... azt mondom, hogy a képzés maga jó, csak az a baj, hogy talán maga a módszer az kicsit elavult a sulinkban. Én villamosmérnöknek tanultam... új rendszereket, új technológiákat nincs lehetőségük tanítani. Szegényes az ellátás ezért sok mindent kellett önmagamtól fejleszteni...” (25 éves férfi, villamosmérnök).

„... mondhatom azért, hogy a felkészítés, szerintem kezdő szinten volt, mert még csak akkor indult ez az egész szak, mert nem voltak szakos tanárok, és akik éppen csak akkor tanulták ugyanazt a szakot...” (27 éves nő, történelem-politológia szakos).

A beszélgetőtársak többsége annak ellenére, hogy a felsőoktatásban szerzett ismereteik nagy része elméleti jellegű volt, úgy gondolja, hogy a gyakorlatban tudják hasznosítani, még abban az esetben is, ha nem saját szakmájában helyezkedtek el. Bár volt

olyan, akinek az elvárása szerint az egyetemnek az élet minden eshetőségére fel kellene készítenie hallgatóit, de ez a vélemény nem meghatározó és túlzó elvárásokat tükröz. Olyan véleménnyel, hogy ismereteit a gyakorlatban egyáltalán nem tudta volna hasznosítani, nem találkoztunk. Így a megkérdezettek véleményeit két csoportra tudjuk bontani: akik szakmájukban hasznosítják, illetve akik elégedettek az elmélettel, de hiányérzetük van a megszerzett gyakorlati tudással kapcsolatban:

Szakmájában hasznosítja:

„... nagyon széles körben tanították a mi szakmánkat, univerzális mérnököket formáltak belőlünk és sohasem tudni mikor lesz szükségem az ismereteimre a szakmám-ban...” (22 éves férfi, építésmérnök).

„... most pláne tudom hasznosítani, mivel az új programunk szerint a biológiában például rengeteg latin kifejezés jelent meg az általános iskolai tananyagban is. Szinte az egész egyetemi tudást be kell vetni, hogy az ember elboldoguljon biológia órán...” (36 éves férfi, biológus).

„... a történelmet azt mindenféleképpen, mert történelmet oktatok, az angolt a munkához, mert pályázatiírásnál szükség van, meg a kapcsolatépítésnél...” (28 éves férfi, angol-történelem szakos tanár).

„...a történelmet, mivelhogy az iskolában lehetőség volt rá, de politológiát nem..., ha jogot taníthatnék csak abban az esetben, csak nekem nincsen rá lehetőségem, mert órát nem kaptam... Megtanultam gondolkozni és sokszor logikai úton vezettem le, olyan kérdéseket, amiről halvány fogalmam nem volt... Megpróbálom én is erre nevelni, erre tanítani a gyerekeket, hogy próbáljanak meg logikusan gondolkozni, talán akkor könnyebb lesz tanulniuk, amit csak pszichológiából tanultunk, gyakran előjön, hogy ki miért úgy válaszol, miért úgy viselkedik velem szemben, tehát biztosan hasznosítjuk gyakorlatban az ismereteinket...” (27 éves nő, történelem-politológia szakos).

Nem teljesen elégedettek a szerzett gyakorlati tudással:

„... tantárgyanként változó ott, ahol a tanár szigorúan vette órákon a dolgokat, ott azt hiszem, hogy sikerült átültetni. Ahol nem volt annyira követelve tőlünk, ott azóta is bajba vagyunk, hogy építsük fel az órát, hogy is adjuk elő, mit is tegyünk, tehát itt azért magad uram, ha szolgád nincsen, a saját szakálladra vállalod, vagy az idősebb kollégáktól kérünk segítséget...” (28 éves nő, magyar filológus).

„... részben igen, informatikából viszont nagyon keveset tanultunk. Nem volt az informatikai bázis az egyetemen kiépítve. Az elméleti tudás magas szinten volt, azt lehet hasznosítani, jegyzetszerűen megtanulni egy szakmát, de hogy élesben tudod hasznosítani vagy nem...?” (30 éves férfi, matematikus).

„... megmondom őszintén, hogy ledöbbsentem, elkerültem tanítani, és azzal szembe-sültem, hogy nem tudom, hogy kell javítani. Elméletben elmondják, hogy kell üz-ni, gyakorlatban meg nem megy a dolog, igazi gyerekekkel, nem elképzelve, hanem adott szituációban egészen más. De hát ez gondolom minden szakmával így van...” (30 éves nő, tanító).

Az egyetemi évek alatt a legtöbb hallgató, főleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola végzősei úgy nyilatkoztak, hogy a kötelező tárgyak mellett számítógépes ismereteket, valamint angol nyelvi alapismereteket sajátítottak el. Az ungvári egyetem végzősei az orosz, illetve ukrán nyelv ismeretében szereztek jártasságot, mert a legtöbb tantárgyat ezen a nyelveken oktatták. Míg a főiskola volt végzősei az

intézményben részben curriculum, részben extra curriculumként, úgy az UNE végzősei különböző intézményen kívüli, egyházak, szervezetek által indított tanfolyamok keretében sajtótították el ezeket az ismereteket.

A végzősök elhelyezkedése többé-kevésbé igazodott az általuk választott szakok piaci helyzetéhez, vagyis szakmájukban azok tudtak elhelyezkedni, akik diplomájának piaci értéke magasabb volt, vagy a regionális piaci igényekhez igazodott. Például a főiskola megkérdezett óvodapedagógia-tanítói, történelem-földrajz szakos hallgatói elhelyezkedtek annak ellenére, hogy a pedagógiai pálya eléggé telítettnek tűnik a megkérdezettek véleménye szerint. Igaz, óvónői és tanítói, földrajz szakon a legutóbbi időkig csak a főiskolán volt felsőfokú képzés. Míg a legtöbben a magyar filológusok közül voltak kénytelenek más pályát választani, annak ellenére, hogy a megkérdezettek nagy része városban, vagy városhoz közel él, így feltételezhető, hogy nagyobb kínálat áll előttük pályaválasztás esetén, mint a várostól távolabbi falvakban élők előtt. A tanári pálya különösen a falvakban élők számára még mindig megfelelő munkalehetőséget kínál. Mindössze hárman nyilatkoztak úgy, hogy nem a végzettségüknek megfelelően helyezkedtek el, hárman pedig beszéltek arról, hogy nem teljesen a diplomai képezésüknek megfelelően találtak munkalehetőséget.

„...utólag visszanezve nem gondoltam, hogy tanár leszek biológia-kémia szakos diplomával, inkább a növénytermesztésben, állattartásban, gyakorlatban szerettem volna kamatoztatni a tudást, amit az egyetemen szereztem, de most, ahogy visszagondolok, nem bántam meg, hogy a tanári pályát választottam, mivel sokkal sokkal hálásabb, sokszor nehéz, sőt általában nehezebb, mint akár a mezőgazdaság, vagy jószág-tartás, de szerintem sokkal hálásabb feladat...” (36 éves férfi, *biológus*).

„... nem mindig csak az számít, hogy van egy diplomám és sikerül elhelyezkednem egy olyan munkahelyen, ahol én nem szeretek lenni, vagy amilyen munkát én nem szeretek csinálni. Egy titkárnői álláshoz ellehetett végezni egy tanfolyamot és akkor is bejutni egy ilyen állásra, de én nagyon szerettem ezt a munkát, és nem cserélném le, nem gondolom magamról, hogy túlképzett vagyok ide, nem, nem...” (28 éves nő, *magyar filológus*).

A megkérdezettek zöme már a diploma megszerzése előtt dolgozott, vagyis az egyetem után kezdtek munkát keresni. A szovjet rendszerben, valamint Ukrajna függetlenségének első éveiben élt még az a gyakorlat, hogy akit az állam tanított köteles olyan helyen dolgozni, ahol az állam szempontjából leginkább szükség van rá. Miután a 90-es évek közepére az ukrán gazdaság teljesen átalakult, a gazdasági válság miatt megszűntek a munkahelyek, a felsőoktatási képzés nagy része átalakult és megjelent a költségterítéses képzési lehetőség, a végzősök már szabad diplomát kaptak, így önállóan kereshettek munkát, és örülhettek, ha találtak. Míg a szovjet rendszerben a kötelező munkától félték a kárpátaljai magyar fiatalok, attól, hogy kihelyezik őket a Szovjetunió távoli pontjaira, addig jelen korosztály a munkalehetőségek hiánya miatt szorong. A megkérdezett végzősök zöme ismeretségi körén keresztül személyes kapcsolatain révén talált munkát. Ukrajnában még csak az elmúlt két-három évben jelent meg a pályázati rendszer a munkaerőpiacon, de itt is a siker záloga a kapcsolati tőke, főleg az állami szektorban. A magánszektorban a rátermettség is számít, valamint a lehetőségek megragadása.

Diplomázás előtt már dolgozott:

„... diplomaszerezés előtt már volt munkám. Ötödik évfolyamra jártam, amikor már dolgoztam az ipari szakközépben, a 11-es számú ipari szakközépiskolába Beregszászban és az egészségügyi szakközépiskolába, majd az ipari szakközépet otthagytam kerültem középiskolába...” (26 éves férfi, történelem-földrajz szakos).

„... mikor az ötödik évet fejeztem, akkor már kaptam munkát itt az iskolába, mint angol tanár és aztán az egyetem befejezése után maradtam az angol tanszéken, vannak óráim is, de mint tanszékvezetőhöz kötődő tudományos munkatársi státuszom is van...” (24 éves nő, angol szakos).

„... konkrétan nem kerestem, felajánlottak egy állást, hogyha volna kedvem ez még negyedik koromban volt, úgyhogy, azóta dolgozom a munkahelyemen...” (25 éves nő, német szakos).

„... még főiskolás voltam, másodéves, amikor a legtöbb iskola, általános és középiskola, átállt a francia és a német nyelvről az angol nyelv oktatására. És nem volt elegendő tanár az iskolákban, és a főiskolának a híre viszont ment, hogy itt milyen szintű képzést, képzettséget kapunk és milyen magas szintű oktatásban van részünk. És ezért felkérték az akkori főiskolás, angolszakos hallgatóknak egy részét ezekbe az iskolákba, hogy menjünk ki tanítani. És akkor így kerültem én ki a vári középiskolába, utána a beregszászi gimnáziumba. Igazából nem volt, hogy egyetem és utána munka, hanem már főiskolás koromban dolgoztam...” (26 éves nő, angol-történelem szakos tanár).

Megkeresés, felajánlás:

„... államilag finanszírozottként végeztem és munkát biztosítottak. Az első ilyen munkavállalási lehetőséget Kijevből kaptam. Azt nagyon nem szerettem volna. Ki van téve x kijelölt munka, amiből te választhatsz, végül is második lehetőség itt Kárpátalján volt, egy sebészeti és egy belgyógyászati állás, és sikerült. Így kerültem Csapra, hogy itt is volt hely...” (26 éves nő, orvos).

„... a diplomavédésen megkerestek cégek és itt vállaltam egy ígéretes állást, ahol jelenleg is dolgozom...” (22 éves férfi, építészmérnök).

„... diplomaszerezés után a főiskolán idegen nyelvtanfolyamokat vezettem, ezért miután a Ph.D. képzés egy részét befejeztem, a főiskola vezetősége felkért arra, hogy dolgozzam a Felnőttképzési Központ vezetőjeként. Szerintem azért is tette, mert 17 éves koromtól mellettük is dolgoztam nagyon sok ideig. Voltam titkárnő, személyi asszisztens, ügyintéző stb., az irodán belül, így látták azt, hogy beszélek nyelveket, kezelem a számítógépet jó a kommunikációs készségem. Szerintem ezért kértek fel...” (26 éves nő, angol-történelem szakos tanár).

„... mikor iskolába kellett elhelyezkednem, akkor a tanfelügyelőséghez mentem és onnan irányítottak iskolába...” (26 éves férfi, magyar filológus).

„... nagyon sokféle módon kerestem, meg kaptam ajánlatokat. Jelenlegi állásom is így van, hogy nagyon sokat jártam az iskolába helyettesíteni, szinte helyettesítő tanár voltam és tudták, hogy nincsen állásom, és úgy ajánlották fel...” (28 éves nő, magyar filológus).

Kapcsolatai révén talált munkát:

„... befejeztem az egyetemet és fél évet voltam otthon. Az iskolában nagyon sok magyar szakos van, nem sikerült ott elhelyezkedni. És akkor ismeretség alapján érdek-

lódttünk és tudomásunkra jutott, hogy megüresedett egy állás az egyik társadalmi szervezet titkárságán...” (28 éves nő, magyar filológus).

„... munkát nem kellett keresnem. A munkákat én hoztam saját magamnak. Már lelkesfeleséggként egyértelmű volt, hogy én leszek a gyülekezetben a hitoktató. Aztán pedig bennem fogalmazódott meg az a gondolat, hogy létrehozunk egy egyházi óvodát és természetesen én lettem az igazgatója ennek az intézménynek is, és azóta ezt csinálom...” (26 éves nő, magyar filológus).

„... nem volt szükség arra, hogy munkát keressek mivel édesanyám a megyei könyvtár osztályvezetője, én az egyetem éveim alatt is itt dolgoztam...” (26 éves férfi, magyar filológus).

„... az első munkahelyem az iskola, anyukám akkor ott igazgató-helyettes volt, és akkor éppen káderhiány volt, mert minden hasznos tanár Magyarországon próbált munkát keresni, vagy ha nem tanárként helyezkedett el, akkor valamilyen más ágazatban, mert akkor éppen fizetést nem lehetett kapni az állami szektorban, tehát ott minden további nélkül fölvettek napközis tanárnak. Amíg főiskolára jártam, akkor mindig éppen olyan tantárgyat tanítottam, amilyen tanár nem volt. Tehát magyar nép történetétől kezdve, matematikán át, ukrán nyelven, irodalmon, ének-zene és ne soroljam...” (31 éves nő, tanító).

„... egyetemi munkát kaptam, mivel ismertek és úgy gondolták, hogy én vagyok erre a legalkalmasabb...” (26 éves férfi, magyar filológus).

Maga keresett állást:

„... ugye az a kritérium, hogy az ösztöndíj lejártá után szülőföldi munkahelyet kell keresni, vagy regisztrált munkanélküli-re kell jelentkezni. És Beregszász volt a legközelebbi magyar tannyelvű, én is szívesebben választottam, hogyha magyar nyelven kell oktatnom, mint ukrán nyelven és így jelentkeztem a főiskolára és felvettek...” (26 éves férfi, matematikus).

„... elég nehéz volt, mivel 7 évig itthon voltam, nagyon vágytam arra, hogy végre egy munkahelyem legyen, hogy kimozduljak az otthoni monotonitásból. Az igazgatóhoz fordultam és azt kértem, hogy ha tud, akkor biztosítson számomra munkát. Egy teljes véletlen folytán úgy kerültem egy osztályhoz, hogy a kolléganőm igazgatóhelyettes lett, nem lehetett meg a teljes órakerete, a maradék órákat, amiket ő nem vállalt, én kaptam...” (30 éves nő, tanító).

„... mikor kézhez kaptam a diplomát, úgy döntöttem, hogy el fogok indulni a városba minden óvodát felkeresek ... az első óvodába bementem... és pont két óvónő szeretett volna elmenni szabadságra, felvettek, aztán másik óvodában helyettesítettem, most pár hónapja van már állandó munkahelyem, bölcsődében, viszont itt ukrán nyelven kell írnom a tervet, meg a foglalkozásokat...” (24 éves nő, óvodapedagógus).

„... utolsó félévben kezdtem el munkát keresni. Először Munkácson kerestem, tehát a szülővárosomban, ott a városi tanácsnak van egy ilyen szolgáltatása, hogy fiatalok munkába helyezése, vagy hasonló. Ott tolmácsi állást javasoltak. Voltam egy-két interjú, de eléggé komolytalan fizetéssel próbáltak kecsgetetni...” (25 éves nő, magyar filológus).

Jellemző az ukránjai állapotokra, hogy a megkérdezettek nagy hányada úgy gondolja, hogy leginkább kapcsolati tőkén keresztül található munkát, vagy akár meg is vásárolhat egy állást, ha van erre anyagi lehetősége. Konkrét példát ketten hoztak fel, de többen úgy nyilatkoztak, hogy mivel bizonyítani nem tudják, inkább nem nyi-

latkoznak erről részletesebben, de el tudják képzelni. Volt, aki nyíltan vállalta, hogy nemcsak munkahelyet, de diplomát is lehet venni. A beszélgetőpartnereink arról is beszámoltak, hogy a 90-es évek közepén az ungvári egyetemen, a legnagyobb gazdasági mélypont idején, amikor a pedagógusok nem kaptak fizetést hónapokig, a tanárok egy része, csak akkor fogadta a vizsgát, beszámolót, ha a leckekönyvbe „úgymond munkájuk és fáradságuk törlesztéseképpen” az általuk meghatározott tarifa szerint betették a megfelelő összeget (5 dollártól akár 50-ig változhatott annak arányában, hogy milyen érdemjegyre pályázik a diák).

Állások megvásárlásáról hallottak:

„... biztos van ilyen, de én a természetben nem tudok ilyenről. Inkább olyanról, aki a diplomáját megvásárolja olyanról igen, de így, hogy állást azt nem tudok ilyen, de tartom elképzelhetetlennek...” (28 éves nő, magyar filológus).

„... nem rég volt az oktatásban magyar nyelv és irodalom szakos tanár esetében... Sajnos van ilyen is...” (26 éves nő, magyar filológus).

„... hallani hallottam, kimondottan pedagógus pályáról annyira nem, de a vámon például hallottam a megvásárolt munkahelyről, orvosi körökben is...” (26 éves férfi, matematikus).

„... az egyik ismerősöm férje szeretett volna a szomszédos falu gáztöltő állomásán dolgozni, s azt a választ kapta, hogy legalább 300 dollárt kell fizetnie, ha be akar kerülni, de még így sem biztos, hogy bejut! Aztán a csoporttársam szeretett volna vámosként dolgozni, oda pedig több ezer dollárt kellett volna fizetni, hogy felvegyék, de így meggondolta magát...” (27 éves nő, történelem-politológia szakos).

„... köztudomású, hogy Ukrajna egy korrumpált állam, korrupció van, tanítói állástól kezdve egy nővéri állásig mindennek ára van, még csak a rendőrnek is meg kell vennie az egyenruháját, a szolgálati autóját ahhoz, hogy kapjon egy jelvényt, és dolgozhasson vele. Igen, ez van...” (31 éves nő, tanító).

A továbbiakban vizsgáljuk meg, hogy a kárpátaljai magyar fiatal diplomás milyen körülmények között és miből él. A kérdőívben kétszer is rákérdeztünk erre, hol konkrétan, hol burkoltan saját helyzetének megítélése kapcsán. A válaszokból egyértelműen kiderül, hogy a fiatalok önerőből, fizetésből megélni nem tudnak. Mindössze négyen nyilatkoztak úgy, hogy fizetésükből élnek, a többiek nagy része vagy társa vagy családja által biztosított anyagi háttérnek köszönhetően tudja fenntartani magát, öten különböző másodállások révén tudnak megélni, a másodállásuk nem kapcsolódik szakmájukhoz.

„... a munkámból, de mivelhogy a szüleimmel élek ezért ők is segítenek...” (22 éves férfi, építésmérnök).

„... az igazgatói iskolai állásból élek, jószágot tartunk, földet művelünk, mint egy rendes falusi paraszt ember...” (36 éves férfi, biológus).

„... a fizetés, ha ezt lehet fizetésnek nevezni, adva van, hát a minimálbér, ugye ami a könyvtárosnak jár, plusz a férjem fizetése, ami megint csak egy minimálbértől egy nagyon picit magasabb. És különórát kell vállalnom, hogy egyrészt a szakmai tudásomat ne veszítsem el, másrészt, pedig ahhoz, hogy kiegészítsem a fizetésemet...” (28 éves nő, magyar filológus).

„... tanításból, két helyen is tanítok és informatikával kapcsolatos munkából...” (30 éves férfi, matematikus).

„... manapság az emberek már nagyravágyóak és ugye mindig többet akarnak kapni, több fizetést, jobb lehetőségeket. Én egyelőre meg vagyok elégedve a fizetésemmel, mind egyikkel, mind másikkal. Nem mondom, hogy sok de nem is mondom, hogy kevés, szerintem ilyen falubeli munkásokhoz képest szerintem egész jó...” (25 éves nő, német szakos).

„... jelenleg a férjem keresetéből, meg hát a gyerek után, amit kapunk, ennyiből élünk...” (30 éves nő, tanító).

A fiatal diplomások által felvázolt helyzet alátámasztja előbbi megállapításunkat, miszerint a kárpátaljai fiatalok mobilitása behatárolt, ugyanis családi, szülői háttér nélkül nem tudnak önálló életet kezdeni, ehhez a munkahelyek által biztosított anyagi lehetőségek nem elegendők. Annak ellenére, hogy az anyagai lehetőségek szűkösek, a megkérdezettek zöme úgy nyilatkozott, hogy elégedett saját helyzetével. Általában a nők pozitívabbak helyzetük megítélésével kapcsolatban, mint a férfiak, ami azal magyarázható, hogy számukra a tipikus női életpálya (család, gyerekek, nyugodt munkahely) jelenti a karriert. Ha figyelmesen elolvassuk, hogy miért ítélik meg saját helyzetüket pozitívan, megállapíthatjuk, hogy ebben inkább a családi háttér, mint biztonság jelenti a sikert, az, hogy nem költöztek ki a szülőktől egy bizonytalan világba, pozitívummá válhat, segítheti az egyén karrierjét, biztos támpont lehet életében. Akik helyzetükkel szemben elégedetlenségnek adtak hangot, ők is úgy nyilatkoztak, hogy inkább ösztönzőként hat rájuk, mert véleményük szerint a világot, az egyén boldogulását az viszi előre, ha van bennünk bizonyos elégedetlenség, mert ez ösztönzően hat mindenkire. Ez a fajta optimizmus jellemezte a megkérdezettek csoportját, régiójuk, országuk gazdasági helyzetével kapcsolatban is. Az interjúkból kiderült, hogy a narancsos forradalom pozitív energiákat felszabadító hatású volt, még azok számára is, akik nem vettek ebben közvetlenül részt. Annak ellenére érzik így, hogy a forradalom óta az országban visszarendeződés történt. A legtöbben úgy érzékelik, hogy az elmúlt években változások történtek, úgy gazdasági, mint a régió szociális, kulturális helyzetében. Reálisnak tartják, hogy a terület, mint Ukrajna nyugati határszéle, amelyet egy részről Európa, más részről a hegyek határolnak, gazdaságilag fellendülhet annak ellenére, hogy a válaszadók közül senki nem reménykedik, hogy a közeljövőben a terület az Unió részévé válhat. A megkérdezettek többségének az a véleménye, hogy nem is szeretné, ha Kárpátalját rövid időn belül az Unióhoz csatolnák, mert a médián keresztül közvetített uniós kép nem mutat helyzetükben annyi pozitívumot, ami ezt megérné.

Saját helyzetének megítélése:

„... férjem szokta mondani, hogy amíg nem halunk éhen ne panaszkodjunk, ha a fizetésemet nézem, meg azt, ahogyan élünk, mit engedhetünk meg, meg mit nem, akkor valahol a béka feneke alatt vagyunk még szerintem. Nem mondom, hogy rosszul vagyunk, vagy éhezünk, alapvető dolgok, minimális dolgok azért megvannak, de ha azt veszem, hogy még mindig meg kell gondolnom, hogy ha a férjemnek és nekem is cipőt kell venni, akkor melyikünknek is van a cipője rosszabb állapotban, és kinek kell ezt megvenni. Egyszerűen nem tudunk csak addig nyújtózkodni, ameddig a takarónk ér, pedig hosszabb a lábunk...” (28 éves nő, magyar filológus).

„... a családdal oda költözünk a szülőkhöz. Más megoldás nincs, mert fizetésből saját házat építeni... 30 évi fizetésemből sem tudnék egy kocsit megvenni magamnak... Szerintem nagyon kettévált a dolog, milyen a tudása, felkészültsége, végzettsége, s ez mivel arányos, sőt egyre jobban fordítottan arányos ez az egész... Én jól érzem magam a bőrömben, nyilván vannak dolgok, amik még előttem állnak...” (26 éves nő, orvos).

„... van, amivel elégedett vagyok, van, amivel elégedetlen, nem éhezem, ruházkodom, meleg lakásban lakok, van, akinek ez is elérhetetlen álom...” (31 éves nő, tanító).

„... elégedett vagyok teljes mértékben. Örülök, hogy azzal foglalkozhatok, amit szeretek. Lehet, hogy anyagilag nincs annyira elismerve, de örülök, hogy itthon maradtam, és nem, utaztam külföldre dolgozni emiatt. Hogy itt nem fizetik meg eléggé? Jól érzem magam a bőrömben...” (24 éves nő, óvodapedagógus).

„... az embert az viszi előre, hogy soha nincs megelégedve azzal, amije van, és ez így természetes is. Természetesen sok mindent szeretnék még elérni, így most például autós iskolába járok, jogosítványt szeretnék. Ezen kívül német nyelvből szeretnék tenni, legalább egy középfokú nyelvvizsgát. Egy szakfordítói diplomára is vágyom, de ez nagyon távoli. Ami legközelebb áll, az, hogy végre megszerezsem a doktori fokozatomat...” (26 éves nő, angol-történelem szakos tanár).

Ország, régiója helyzetéről:

„... régió szintjén nagyon nagy lehetőségek vannak az Európai csatlakozással kapcsolatban, mert ugye Kárpátalja, mint határ menti régió, felfejlesztésre kerül. Legalább is ez lenne szerintem a következő cél...” (25 éves nő, magyar filológus).

„... közel sincsenek kihasználva Kárpátalja adottságai, de most már fellendülőben van. Beregszászban tíz évvel ezelőtti állapothoz képest nagyon nagy változás történt, de a fejlődés üteme elég lassú...” (26 éves férfi, történelem-földrajz szakos).

„... a narancsos forradalom idején mindenki be volt lelkesülve, kezdtünk büszkék lenni arra, hogy Ukrajnában élünk, hát elmúlt a forradalmi hangulat, változott a politikai helyzet, azt látjuk, hogy gyakorlatilag sok minden marad a régióban...” (31 éves nő, tanító).

„... vannak pozitív jelek a turizmus terén csak igazából az a baj, hogy az Európai Unió pénzek és amik jönnek pl. fejlesztésre ugyanúgy, mint ahogy munkát lehet korruptan szerezni, ugyanúgy ezekhez a pénzekhez is, egyes klikkek jutnak hozzá...” (28 éves férfi, angol-történelem szakos tanár).

„... Kárpátalja, Ukrajna az Európai Unióval határos, ezért gazdaságilag pozitív kilátásai vannak. Az infrastruktúrájának a fejlesztésével, javításával előrébb haladna. A politikai helyzete egyelőre nem engedi meg, hogy pozitív jövőbe tekintsen, de szerintem azzal, hogy itt megjelentek a multinacionális cégek, külföldi beruházások, befektetések zajlanak. Szerintem gazdaságilag 5–10 éven belül itt fejlődés fog bekövetkezni...” (26 éves nő, angol-történelem szakos tanár).

„... hiányolom a kultúrát a faluból, hogy a fiataloknak sajnos nincs hová menniük. A huszonéves korosztály, az ugye a discóból, a mulatók évekből kinőtt, se egy mozi, se egy olyan hely, ahova el lehetne menni. Bárók vannak, de hát minden nap bárba ülni nem lehet...” (25 éves nő, német szakos).

„... hogyha hozzálátnánk sürgősen, mindenki foglalkozna azzal, amivel kellene, azaz dolgozni, szerintem Ukrajna akár európai szinten is az egyik vezető országgá léphetne elő, de sajnos, ahogy én legalább is látom, nem mindenki azzal foglalkozik, amivel

kellene. Hát az EU szerintem még egy távolabbi jövő. Ahhoz még nekünk mind gazdaságilag, mind morálisan egy kicsit fel kell nőni...” (36 éves férfi, biológus).

„... a gazdasági helyzetéről nem szeretnék nyilatkozni, mert nagyon lesújtó véleményem van, kilátásaival viszont az utóbbi időben bizakodó lettem, úgy látom, hogy Ukrajna jelen pillanatban sokkal jobban és dinamikusabban fejlődik, mint például Magyarország. Az az igazság, hogy én nagyon nem szeretnék az EU-hoz csatlakozni. Ukrajnában van egy olyan piac, ami kiaknázatlan áll... Magyarországnak nincs nyersanyag bázisa, Ukrajnának nagy a nyersanyag bázisa ezért, szerintem jól ki tudnánk használni és nem feltétlenül szükséges egy EU-s csatlakozás...” (28 éves férfi, angol-történelem szakos tanár).

Orosz Ildikó & Molnár Eleonóra

Az egészséges környezethez való jog és a jövő nemzedékek védelme

Bátor döntések kellenek, amelyek újjáteremtik a szoros szövetséget az ember és a Föld között – mondta XVI. Benedek pápa a loretói ifjúsági „zöld” találkozón 2007-ben.

Az alábbi törvényhelyekből és szokásjogot formáló kazuisztikából is kitűnik, hogy a jövő nemzedékek környezetre nevelése, mint *commodum publicum* jelenik meg. Ebből a szempontból különösen fontos Alkotmánybíróságunk álláspontja (*l. infra*).

A címben szereplő két fogalom közül az első a magyar, míg a második a német alkotmány szóhasználatára utal. A német alkotmány 20a cikkelye kimondja: *Der Staat schützt auch in Verantwortung für die künftigen Generationen die natürlichen Lebensgrundlagen und die Tiere...* Tehát az állam a jövő nemzedékekért való felelősség jegyében védi a természeti bioszférát és az állatokat. (Pontosan mutatja az „a” betű a paragrafus-sorszámozásban, hogy utólag beiktatott jogszabályhelyről van szó.) A magyar alkotmány 18. §-a értelmében *a Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez*. Alaposabban megvizsgálva, körüljárva a témát, alkotmányjogi szempontból arra a megoldásra jutunk, hogy egy második generációs és egy harmadik generációs alapjog együttértelmezéséből kialakulni látszik – mint negyedik, vagy 3/A. generációs alapjog – a jövő nemzedékek védelme. Ez az alapjog talán – a politikában felmerült ennek a lehetősége – egy ombudsmant is igényelne. Mindenképpen figyelemre méltó, hogy a jövő nemzedékek védelme mint régi-új, mégis inkább új karakterisztikájú alapjog globális és nemzetközi dimenziót kezd elnyerni korunk társadalmában. Ez az alapjog tekinthető tehát egy, vagy több harmadik generációs alapjog kinövésének, de a szemléletmód nagy mértékű megváltozása miatt inkább új alapjognak. Már csak azért is új, mert az alapja hipotetikus. Elgondolások, elméletek, tudományos előrevetítések képezik a fundamentumát. Nincs tehát minden tekintetben szilárd, megérinthető alapja. Mégis, éppen a környezet- és természetvédelem megjelenésének etiológiája szolgáltatja a jövő nemzedékek védelmével kapcsolatos érvrendszer ontológiájának igazi magyarázatát. A környezetvédelem mint harmadik generációs alapjog mindössze az egyik érvet adja ehhez a teoretikailag posztulált új alapjoghoz. Számos érv jóval régebbi múlttra tekint vissza. A jövő nemzedékek védelme tehát nem pusztán a környezeti neveléssel valósul meg. A kör-